

Indledning

H.C. Andersen (1805-75) debuterede som romanforfatter i 1829 med *Fodreise fra Holmens Kanal til Østpynten af Amager i årene 1828-29*. Bag teksten kan man mærke en ærgerrig, ung mand der gerne vil tilkæmpe sig en plads på det danske parnas. Bogen er fuld af indforståede hentydninger til det kulturelle liv i den danske hovedstad, som den nybagte student og forfatter i svøb gerne vil træde ind i. Fodreisen er i høj grad et meta-poetisk værk der er skrevet til det københavnske borgerskab. Dels demonstrerer Andersen sin litterære dannelse og solide forankring i traditionen og dels kredser romanen om Andersens egen poetik og værkets skabelse. Han præsenterer sig som et nyt litterært navn. Til grund for sin bog lægger jeg'et sin myte: Syndfloden no. 2. Det er en revisionistisk gendigtning af bibelen, en bibelsk pastiche hvor Satan efter at have grundet i tre tusinde år endelig finder frem til den mest grusomme og bestialske straf; han ”*forfører Adams sønner til at blive slette Skribenter; fra dem selv skal vandfloden udgå, der fordærver jorden*”. Bogens fortæller karakteriserer dermed beskedent eller måske koket sig selv som en slet skribent og bogens mangler er altså en følge af syndefaldet.¹

Fodreisen er næsten uden handling i aristotelisk forstand: hovedpersonen er en forfatter der er på jagt efter stof til sin bog (Fodreise). En gåtur fra Holmens Kanal og ud på det flade Amager er vel noget af det mest prosaiske en københavnsk bedsteborger kan forestille sig og det stiller Andersens fantasi og iderigdom overfor en passende udfordring: ”*Da stod Amager mig som den bedste tumleplads for mit unge brusende Blod, denne Vei forekom mig endnu ikke at være befaret af nogen poetisk rytter*”.² Den narrative sammenhæng i værket er således begrænset; det kan bedst karakteriseres som en rapsodi, dvs. løst sammenvævede fragmenter eller episoder, eller perler på en temmelig tynd snor.

Men bogen er ikke alene en præsentation af Andersen, eller en børnesygd som den er blevet kaldt. Fodreise behandler en række temaer som er meget centrale for romantikken, fx forholdet mellem fantasi og virkelighed, døden og kunstnerens vilkår. Den tynde narrative fernis giver fortælleren frihed til at filosofere over disse problemer i forskellige små episoder.

Titlen signalerer rejseskildring, men samtidig virker det absurd at en gåtur fra Holmens Kanal til Østpynten af Amager skulle strække sig over flere år. Titlen dementerer derfor nærmest sig selv i et ironisk greb indtil læseren forstår at det drejer sig om en gåtur henover nytårsaften og -nat. Ironien spiller i det hele taget en vigtig rolle i fodreisen, der langt mere skildrer fantasiens verden

¹ Poesiens forbindelse med syndefaldet vender Andersen tilbage til, bla. i Fugl Phønix. Se Kofoed 1999 s. 75

² H.C. Andersen: *Fodreise* s. 8. Her benyttes Johan de Mylius' udgave.

end Holmen og Amager. Jens Baggesens *Labyrinten* har formentlig været en vigtig inspirationskilde. I hvert fald fulgte Andersen med rejseskildringen Skyggebilleder i hans fodspor til Harzen.³ Baggesen beskriver i sin bog faktisk en rejse, men hans indre oplevelser trænger hist og her den ydre verden tilbage. Som Andersen oplevede det flade Amager som en udfordring til fantasien, så Baggesen den lüneburgske Hede som:

”en Foliant, som bestaar af lutter rene Blade...Rigtig nok opdagede mit udvortes Øje intet uden Lyng og hist og her enkelte vantrevne Naaetræer...Men desflere skønne Særsyn svævede forbi mit indre Øie i tusinde uforstyrrede Phantasier. Snart kom mig en langskiægget Eremit...snart en forvildet Prins af Kina, snart en flygtende Prinsesse af Teflis, snart en Pilgrim, der ved hvert tredie Skridt fremad gjorde eet tilbage...snart tre pjaltede Propheter, snart fyrretive rædsomme Røvere, snart en heel Caravane med alle sine Dromedarier, snart alle Israels Børn, sex Hundrede Tusinde i Tallet, forbi...-hist strede to frygtelige Krigshære i det eene Hjørne, her Caravanen mod røverne i det andet, Trolde og Kæmper i det tredie – og den aldrig noksom berømte Ridder af Mancha med al Verdens Faar, Gieder og Veirmøller i det fjerde.”⁴

Her optræder mytologiske, kristne og fiktive figurer imellem hinanden. Fantasien afsluttes ved at Baggesen næsten køres ned af en vogn. Den prosaiske, ydre verden griber forstyrrende og ironisk ind i fantasierne – akkurat som flere steder i Fodreisen. Baggesen har altså sluppet fantasien løs i en rejseskildring før Andersen, men Fodreise er langt mindre referentiell end Labyrinten og derfor nyskabende i sig selv. Baggesen havde samlet indtryk til Labyrinten på en rejse, mens Andersen først senere kom rigtigt afsted.

I denne opgave vil jeg fokusere på de romantiske træk i Fodrejsen i dens stil, dens tematik og dens ironi.

I: Fodreise som arabesk

Arabesken som erkendelsesform

Arabesken er et genrebegreb som stammer fra billedkunsten. Her betegner den et fladeornament af abstrakte figurer uden dybde og perspektiv. Den står i modsætning til friseornamentikken som gengiver dyr og mennesker. I litteraturen blev den taget op af Friedrich Schlegel som mente at arabesken som formprincip kunne give et sandere billede af det menneskelige sind, den produktive avlende fantasi, det oprindelige kaos. Arabesken blev en slags erkendelsesform der sammen med ironien udgjorde den overordnede modus for den romantiske poesi, hvis apoteose er romanen.

³ Se Jørn Erslev Andersen: ”Dryssende Roser” s. 97ff.

Romanen er netop en genrehybrid, der i princippet skulle kunne omfatte alle andre genrer. Ifølge Schlegel måtte klassicismens strenge formkrav vige, for løsere former og blandinger af genrer, der indimellem nærmest fremstår som ufærdige skitser. Det gør som regel teksterne langt mere suggestive; læseren inviteres i højere grad til at digte med. Nyklassicisterne fandt arabesken pyntesyg og tøjlesløs.⁵ Arabesken var altså også et polemisk redskab for romantikerne i kampen mod Oplysningen. Første hovedværk i Andersens arabeske forfatterskab er netop *Fodreise*.⁶

Parabasen

Karakteristisk for *Fodreisen* er fx de indviklede fortællerforhold. Det er svært nok at holde den historiske H.C. Andersen ude fra digter-jeg'et i romanen, når romanen nu handler om en digter, der skriver den bog man er i færd med at læse. Det skurrer imod den normale fiktionskontrakt mellem læser og forfatter og tematiserer elegant forholdet mellem fiktion og virkelighed. I kapitlet *Dykkerklokken* tiltales jeg'et: "*Hist ændses ei dit lille h med sine tvende streger.*" Der henvises til den signatur som Andersen rent faktisk havde brugt, da han offentliggjorde nogle digte i Heibergs *Kjøbenhavn*er posten. Andersen tilføjer yderligere en kommenterende instans der i noten bemærker: "*Den gode mand betegnede sit Navn i den flyvende Post ved: h--.*" Det fiktive jeg og den virkelige forfatter væves dermed ind i hinanden.

At romanen selv optræder i romanen er selvfølgelig også med til at nedbryde den referentielle orden. Amagerkonen konstaterer triumferende at der står "Vaas" på *Fodreisens* ryg (s.11), og der optræder flere steder anmeldere af bogen i bogen. Sidst i kapitel 13 bliver jeg'et stoppet af en sådan "recensent", da han er ved at bevæge sig videre fra Amager. "*De har', udbrød Manden, kaldet Deres Bog: Fodreise til Østpynten af Amager, og nu vover De at gaae længer!*" (s.97) Dermed bliver bogens handling bestemt af dens titel, hvilket selvfølgelig er absurd. Det er en skriveteknisk overvejelse at afgrænse værkets tid og sted, som forfattere normalt holder for sig selv, men her inviteres læseren altså til at danne sig en mening om historien. I fremtidsrejsen til år 2129 må jeg'et konstatere at *Fodreise* ikke er optaget i galleriets kanon (s.23). Det knytter sig til vanitas-motivet at jeg'et på den måde håber at værket er blevet kanoniseret. Historien om Tommeliden fra Sirius får læseren til at beklage sig over at det hele nu bliver for fantastisk og får jeg'et til at besinde sig (s. 42). og Tommeliden mener at hvis jeg'et kryber igennem nøglehullet på Amagerport så vil læserne finde det altfor overnaturligt (s.46). Her spilles der på *Fodreisens* sammensatte karakter; selvom den mest foregår i en drømmeverden, så er den dog indrammet af den realistiske gåtur. Men hvis

⁴ Jens Baggesen: *Labyrinten* s. 104f.

⁵ Niels Kofoed: *Arabesken og dens æstetiske former* (1999) s. 16ff.

⁶ Kofoed 1999 s. 63.

læseren skulle have indsigelser her, så skulle man også havde det mange andre steder i Fodreisen. At historien er troværdig er tilsyneladende ikke lige vigtigt gennem bogen. Det bliver dog snart værre da Tommeliden senere afslører sig som St. Peder. Jeg'et udbryder forfærdet: ”*Ak nei! det gaaer slet ikke an! hvad vil Læseren sige? Deres hele fremtræden er ikke motiveret nok; De passer jo slet ikke her i min Fodreise....!*” (s.46) Her bekymrer jeg'et sig ikke om det er for langt ude at selveste St. Peder optræder, men han frygter at han ikke er 'motiveret' nok. Det er en typisk anmelder-vending. Her lanceres et andet poetologisk problem, nemlig om historien er sammenhængende og logisk fremadskridende. Med dette udbrud kan man sige at jeg'et har bedømt sin egen historie – hvordan skulle vi som læser finde historien sammenhængende når bogens skaber ikke engang gør det?

Disse fiktionsbrud viser at digter-jeget langt fra er en almægtig fortæller. Jeg'et drager i starten af bogen ud i verden efter stof til sin bog, men han behersker tilsyneladende ikke hvad der kommer til at stå i bogen, bagved kulisserne trækker Andersen i trådene. Men hvem trækker så i ham, altså Andersen kunne man spørge?

Den arabiske form

I Fodreise kan enkeltdele skiftes ud uden det får afgørende betydning for bogen. Denne løse form står i modsætning til fx allegoriens kodificering eller eventyrets narrative struktur. Fodreisen starter først for alvor i tredje kapitel, først i kapitel otte træder jeg-et igennem Amagerport for tilsidst i 13. kapitel næsten at overskride titlens varedeklaration ved at stævne ud fra Amagers Østpynt. Imellem disse tre punkter vrimler Fodreise med digressioner og episoder, der godt kunne skifte plads uden at bogen som værk betragtet ville blive ændret. Derudover er slutningen i kapitel 14 et karakteristisk arabesk træk. At bogen ikke gøres helt færdig bryder radikalt med de aristoteliske fortælleprincipper og genrekonventioner.

Karakterisk for arabesken er også de mange digressioner. Fx får nattevægterens kvad: ” Nu er det på de Tider, man føier sig til Seng” jeg'et til at tænke på at året også lægger sig til at sove og på søvnen som et forvarsel om Døden. Herefter følger en personificering af året der efter vinteren lægger sig til hvile: ”*Frost og Kulde, to gamle Snedkersvende slaae Laaget til; - sov da vel du gamle Aar!*” Flere kapitler udgøres af episoder der er sat sammen ved digressioner.

Fodreise springer meget mellem høj og lav stil og mellem forskellige genrer. Prosaen afbrydes af små lyriske passager, der ofte er parodiske. Fx parodieres Baggesens ”Da jeg var lille” i prosadigtet ”Før og Nu” (s.16f) og senere bruger jeg'et en højstemt og klichéfyldt poesi til at skræmme Amagerkonen bort med. (s.64ff)

II: Tematik

Vanitas-motiv – forfatterens forfængelighed

Fodrejsen tematiserer på forskellig vis selve det at skrive og spørgsmålet om hvorfor der skrives. Rejsens årsag er jo selve Satans straf over menneskene; digter-jeg'et må simpelthen udtrykke sig og oversvømme Jorden med en syndflod af dårlig litteratur. Andersen vender flere gange tilbage til det forfængelige ønske om udødelighed – både i Fodreise og senere i forfatterskabet.

Den følsomme kat der parodierer Baggesen bliver melankolsk da det forekommer den at den udtrykker tanker der ikke er nye og at udtrykkene ikke er dens egne. Dens tante, som minder en del om Tante Tandpine, opmuntrer den energisk:

H. C. Andersens poetik

I Fodreise tematiseres og diskuteres forfatterens egen poetik. Niels Kofoed betegner rejsen som *digtning i anden potens*, altså digtning om det at digte.⁷ Selvom man formelt selvfølgelig bør skelne mellem jeg'et og Andersen så kan man vel godt antage at Andersen har haft nogle af de samme overvejelser som forfatteren til Fodreise.

Allerede i andet kapitel tvinges jeg'et til at bekende poetisk kulør. Som Herkules på skillevejen skulle vælge mellem dyden og vellysten skal bogens digter vælge mellem en Amagerkone som kunne være førsteelskerinde i en roman og en døende Heloise. Amagerkonen taler i vers og mener at den klassiske dannelse er nødvendig for at kunne digte. ”*De Gamle maa Du studere; kun for et attehundrede Aar siden har Folk kunnet tænke og føle.*”⁸ Dette sidste er selvfølgelig noget sludder og dermed lader Andersen Amagerkonen fremstå som håbløst bagstræberisk. Hun repræsenterer klassicismen og Oplysningstidens fornuftsdyrkelse. I modsætning til Amagerkonen er den døende Heloise tavs og det appellerer til digter-jegets fantasi: ”*Underlige brogede Phantasiebilleder svævede rundt om hende*” (s.s.). Hvor Amagerkonen forbindes til det dennesidige prosaiske hverdagsliv med nøglerne til Børsen, så er Heloise med nøglerne til Druknehuset forbundet med døden og det hinsidige.⁹ Der ligger måske også et generationsoprør i fravalget af Amagerkonen. Da digteren har valgt Heloise udbryder Amagerkonen desperat: ”*Lad ikke din ungdommelige Phantasie forlede Dig! Kun i en classisk Slaabrok kan Du naae til Maalet.*” (s.s.) Herkules på skillevejen som motiv vender Andersen i øvrigt tilbage til flere gange i sit senere forfatterskab, fx i afsnittet Poesiens Californien (I Sverrig) og Det nye

⁷ Kofoed 1999 s. 66.

⁸ *Fodreise* s. 10.

⁹ Se Peer E. Sørensen: ”*H. C. Andersen & Herskabet*” 119f.

Århundredes Musa. Men nu er rollerne byttet om, fantasien forbindes med overtro i modsætning til det som forfatteren aner vil blive poesiens nye: videnskaben.

Den dialektiske fremstilling er karakterisk for romantikken, ligesom kunstens tematisering af sig selv.

Forholdet til Døden

Litteratur:

- Andersen, H.C.:** ”Fodreise fra Holmens Kanal til Østpynten af Amager i Aarene 1828-29”.
Tekstudgivelse med efterskrift og noter af Johan de Mylius. Holstebro 1986 (1829)
- Andersen, Jørn Erslev:** ”Dryssende roser” Modtryk 1988
- Auken, Sune:** ”Bybillede med fantast – H.C. Andersens Fodrejse fra...” trykt i Marianne Barlyng og Scou: ”Københavnromaner – urbanitet og æstetik” København 1996
- Baggesen, Jens:** ”Labyrinten” Haslev 1980 (1792-93) Gyldendals Bibliotek – forkortet udg.
- Ipsen, Max:** ”Læsninger i H.C. Andersens Fodreise” trykt i Prismen ?? s. 27-35.
- Jensen, Jørgen Bonde:** ”H.C. Andersen og genrebilledet” København 1993
- Johansen, Ib:** ”Camera obscura. H.C. Andersen og det fantastiske – fra ”Fodreise” til ”Tante Tandpine”” trykt i de Mylius, Jørgensen og Hjørnager Pedersen (red.): ”Andersen og Verden”, Odense 1993 s. 453-464.
- Kofoed, Niels:** ”Studier i H.C. Andersens fortællekunst” Haderslev 1967
” : ”Arabesken og dens æstetiske former – prosaskitse og prosadigt” København 1999
- de Mylius, Johan:** ”Myte og roman. H.C. Andersens romaner mellem romantik og realisme” 1981
- Sørensen, Peer E.:** ”H.C. Andersen & Herskabet. Studier i borgerlig krisebevidsthed” Grenå 1973